

były ściśle związane z szerszym programem, zmierzającym m.in. do unicestwienia szkodliwej polityki PSL, nawiązującej do prawicowego nurtu polskiego ruchu ludowego. Wobec popierania przez niektóre kręgi, zwłaszcza chłopskie, hasła i postulatów PSL droga realizacji programu rolnego PPR była szczególnie trudna.

Obszernie omawia Kołomejczyk dwa etapy odbudowy gospodarczej: lata 1945—1946 oraz okres trzyletniego planu odbudowy gospodarczej. W tej części rozdziału rozwiązanie zagadnień gospodarczych Ziem Zachodnich przedstawia on jako podstawowy cel polityki PPR, realizowany w połączeniu z urzeczywistnianiem zamierzeń osadniczych, społeczno-politycznych i in.

Autor uwydatnia w działalności PPR dynamizm organizacyjny oraz zdolność pobudzania inicjatyw oddolnych na trudnym odcinku działalności gospodarczej. Wymownym efektem tych wysiłków było w ciągu ponad trzech lat zaludnienie Ziem Zachodnich, wyrażone w liczbie 5,5 mln ludności oraz ich zespolenie z organizmem gospodarki narodowej.

Ostatni rozdział pt. *O polityczną integrację Ziem Zachodnich i Północnych* zawiera obszernie materiały dotyczące działalności kilku polskich partii politycznych w okresie 1945—1948. Zasadnicza problematyka tej części pracy sprowadza się do przedstawienia węzłowych zagadnień walki politycznej na Ziemach Zachodnich, toczącej się wokół określenia perspektyw rozwojowych kraju. Na tej płaszczyźnie starły się tutaj, jak i w całym kraju, siły demokratyczne skupione i kierowane przez PPR oraz ugrupowania reakcyjne skupione wokół PSL.

Omówienie wydarzeń w ramach wymienionej powyżej problematyki wiąże się z wnikliwą analizą sytuacji demograficznej Ziem Zachodnich. Autor przedstawia odrębne, specyficzne tendencje życia na tych terenach poprzez ukazanie zróżnicowanych stanowisk i poglądów politycznych poszczególnych grup społeczeństwa Ziem Odzyskanych.

W tym rozdziale autor skupił swoją uwagę głównie na działalności PPR oraz PSL na Ziemach Zachodnich. Obszernie zarysował zakres wpływów społecznych PSL, rozwój poglądów i koncepcji społeczno-politycznych tej partii.

Scieranie się założeń PPR i bloku demokratycznego z PSL oraz jej sojusznikami analizuje autor głównie na przykładzie przebiegu kampanii politycznej w czasie referendum czerwcowego 1946 r. i w okresie przygotowań wyborów do sejmiku w styczniu 1947 r. Na płaszczyźnie walki z antyustrojowymi i wręcz antypaństwowymi poczynaniami PSL nastąpiło zbliżenie stanowisk PPR i PPS. Korzystne zmiany w sytuacji bytowej ludności Ziem Zachodnich oraz zdecydowana postawa tych partii w sprawie granicy na Odrze i Nysie spowodowały wzrost ich wpływów w społeczeństwie. Autor uwydatnia współdziałanie PPR i PPS w kampaniach politycznych i gospodarczych, poświęca także sporo uwagi aktywizacji mas pracujących w okresie poprzedzającym Kongres Zjednoczeniowy PPR i PPS. Czurę końcową publikacji stanowi data powstania Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej — 15 grudnia 1948 r.

Miroslaw A. Sychalski

ZDZISŁAW HIEROWSKI: *Literatura czeska i słowacka w Polsce Ludowej (1945—1964)*. Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice 1966, 146 ss.

W Polsce zapotrzebowanie na tego rodzaju opracowania jest znaczne, ponieważ zarówno strona czechosłowacka, jak i polska nie posiadają pełnego obrazu kultury i piśmiennictwa obu państw oraz ujęcia kwestii przyjęcia literatury jednego kraju przez czytelników drugiego. Ten paradoksalny, zdawać by się mogło.

stan rzeczy zwraca uwagę i budzi wręcz zaniepokojenie wielu osób zaangażowanych w procesie zbliżenia kulturalnego obu społeczeństw: pisarzy, publicystów, tłumaczy. Zagadnieniem tym zajął się np. O. Bartoś, polonista czechosłowacki, tłumacz wielu dzieł pisarzy polskich na język czeski w swym artykule pt. *Vzájemné poznání — heslo a skutečnost*, w którym stwierdza on, iż istnieją

„przeszkody w pogłębianiu współpracy kulturalnej krajów socjalistycznych, determinujące pozostawanie w tyle za integracją ekonomiczną integracji kulturalnej tych państw. [...] Dotąd nie zrealizowaliśmy romantycznego programu Kollára 'słowiańskiej wzajemności literackiej', który realnie sformułowali i walczyli o jego urzeczywistnienie nasi działacze kulturalni przełomu XIX i XX w. Dotąd nie spełniliśmy podstawowego warunku prawdziwego poznania się i wzajemnego informowania”¹.

Bartoś, którego artykuł dotyczy przede wszystkim zagadnień współpracy kulturalnej polsko-czechosłowackiej, podkreśla za K. Koźniewskim (autorem felietonu pt. *Rok 1001 i 1300 kilometrów* opublikowanego w „Polityce” dn. 6 IV 1963 r.), że „wszelkie metody wzajemnego informowania się i poznawania stosowane są na terenie współpracy polsko-czechosłowackiej nieplanowo i przypadkowo”. Jak więc widać, problem niedostatecznej informacji o zagadnieniach kultury i literatury czechosłowackiej w Polsce i polskiej w CSRS stanowi przedmiot wzrastającego zainteresowania.

W tym kontekście książka Hierowskiego stanowi z jednej strony odpowiedź na postulat konieczności rozbudowania akcji informacyjnej o życiu kulturalnym i literackim Czechosłowacji w Polsce, z drugiej zaś omawiając kwestie recepcji literatury czeskiej i słowackiej w Polsce, jest przyczynkiem do analizy niebłahego przecież zagadnienia wiedzy przeciętnego Polaka o kulturze i piśmiennictwie czechosłowackim. Autor omawianej książki — Zdzisław Hierowski — jest znanym krytykiem literackim, a także jednym z najbardziej zasłużonych tłumaczy literatury czeskiej i słowackiej.

Toteż książka zasługuje na uwagę czytelnika polskiego interesującego się piśmiennictwem Czechosłowacji, a także badacza tych zagadnień, nie tylko jako swoisty „przewodnik” po tłumaczonej na język polski literaturze czeskiej i słowackiej, ale również jako praca ujmująca wnikliwie, acz skrótowo, główne aspekty kształtowania się opinii o literaturze czeskiej i słowackiej, jej recepcji w Polsce. Należy podkreślić, że zagadnienia te dość trudne i skomplikowane, bo wiążące się ściśle z niełatwymi przecież, a chwilami wręcz dramatycznymi momentami historii obu państw, z kształtowaniem się ogólnych relacji, także politycznych, między Polską i Czechosłowacją, przedstawił autor w sposób daleki od uproszczeń i schematów. Rozbudowane szeroko wywody, odnoszące się do procesów formowania się ogólnych stosunków polsko-czechosłowackich, uwzględniające liczne i trudne problemy natury politycznej, ideologicznej i społecznej, czynią z książki Hierowskiego pracę nie tylko literaturoznawczą, lecz także rozprawę poruszającą szereg ogólnych zagadnień. Dużo miejsca poświęcił również autor polskim placówkom naukowym, uwzględniającym w swej działalności problematykę czechosłowacką; niejednokrotnie powołuje się on na prace prowadzone w Instytucie Zachodnim, a także na artykuły zamieszczone w „Przeglądzie Zachodnim”, dotyczące różnych aspektów omawianych przezeń zagadnień (wśród źródeł bibliograficznych zabrakło jednak

¹ Por. „Slovanský Přehled” nr 1/1964 a także T. S. Wróblewski, *Problemy kulturalne XX-lecia PRL na łamach prasy czechosłowackiej w jubileuszowych latach 1964/65*. „Przegląd Zachodni” nr 2/1965, s. 343.

np. zestawienia K. Feliczyaka pt. *Literatura czeska i słowacka w przekładach polskich w latach 1955—1959*. „Przegląd Zachodni” nr 2/1960, ss. 300—337).

Wywody autora wykraczają także poza ramy czasowe, określone w tytule, problemy recepcji literatury czeskiej i słowackiej w Polsce w ostatnim dwudziestoleciu rozważa bowiem Hierowski na tle XIX i XX-wiecznej historii kształtowania się ogólnych stosunków między trzema narodami oraz początków wymiany kulturalnej. Toteż dwa pierwsze rozdziały książki pt. *Spojrzenie w przeszłość i: Między wojnami* zostały poważnie rozszerzone.

W pierwszym z nich Hierowski zajął się kwestią XIX-wiecznych relacji kulturalnych polsko-czeskich i polsko-słowackich, przy czym najwięcej uwagi poświęcił problematyce stosunków polsko-słowackich, gdyż zagadnienie to — jak dotąd — nie zostało w Polsce wyczerpująco opracowane, a istniejące studia z tego zakresu są już przestarzałe. Jeśli chodzi o zainteresowania literaturą czeską w Polsce w XIX w., Hierowski omawia te sprawy na tle ogólnej sytuacji determinującej stosunki z Czechami, przedstawia np. szereg konfliktów ideowych i politycznych, jakie formowały oblicze relacji polsko-czeskich w XIX w. i które nie pozostały bez wpływu na rozwój wymiany kulturalno-literackiej w tym czasie. Koniec XIX w., który przyniósł pewne ożywienie w tym zakresie, stworzył — według autora omawianej książki — „pewną tradycję związków literackich polsko-czesko-słowackich”, które „dokonały się mimo owych przeszkód i trudności, jakie piętrzyły się w dziedzinie interesów narodowych.”

Kolejny rozdział pt. *Między wojnami* omawia problemy recepcji literatury czeskiej i słowackiej w Polsce w dwudziestoleciu międzywojennym, przy czym podkreślono tu, iż przypadkowość inicjatyw wydawniczych, jak również doboru przekładanych na polski prac czeskich i słowackich panowała wówczas wprost nieograniczenie. Same zaś przekłady mogą budzić wiele zastrzeżeń pod względem artystycznym i filologicznym, nie posiadaliśmy bowiem wtedy odpowiednio przygotowanej kadry tłumaczy. Ilość przedwojennych przekładów literatury czeskiej i słowackiej na język polski kształtowała się ogółem na poziomie ok. 40 pozycji wraz z pracami nie należącymi ściśle do literatury pięknej, przy czym Hierowski ograniczył się w tym zestawieniu do wydawnictw zwartych².

Następny rozdział, stanowiący właściwie rozwinięcie tematu, pt. *W Polsce Ludowej* podzielił autor na podrozdziały: *Na nowej drodze, Wśród klasyków XIX i początków XX wieku, Literatura współczesna, Dramaturgia czeska i słowacka na scenach polskich, Wydawcy, tłumacze, Zamknięcie*. W pierwszym Hierowski szkicuje tło polityczne stosunków kulturalnych między Polską i Czechosłowacją po r. 1945, zwracając uwagę na fakt, że mimo zasadniczych zmian w stosunkach politycznych, w relacjach kulturalnych tuż po 1945 r. nadal odgrywały poważną rolę uprzedzenia z poprzednich okresów historii. W tym również podrozdziale autor książki podaje periodyzację stosunków kulturalno-literackich polsko-czechosłowackich w powojennym dwudziestoleciu, charakteryzując ten okres następująco:

„Mimo obiektywnie najbardziej sprzyjających warunków współpraca kulturalna polsko-czechosłowacka w l. 1946—1964 podlegała jednak okresowym fluktuacjom i nie rozwijała się bez przejściowych trudności. Przy całkowitym uregulowaniu wzajemnych stosunków politycznych, przy szeroko rozwiniętej i ściślejszej współpracy gospodarczej związki kulturalne podlegały bowiem oddziaływaniu nowego czynnika w życiu naszych narodów, którym była wewnętrzna polityka kulturalna w obydwu państwach”.

² Autor nie wymienia, poza „Kamena”, innych przedwojennych czasopism posiadających działy poezji, w których zamieszczano przekłady wierszy poetów czeskich i słowackich, a do takich należał m. in. lwowski „Ruch Słowiański” oraz poznańskie efemerydy „Pansławia” i „Almanach Słowiański”.

Pierwszy z okresów, którego ramy czasowe określił Hierowski na lata 1946—1948, oceniony został jako „charakteryzujący się różnorodnością kontaktów, pewnego rodzaju żywiołowością w ich nawiązywaniu i realizowaniu”. W tym czasie, należy podkreślić, dużo inicjatywy w dziedzinie przekładów i wydawania literatury czeskiej i słowackiej wykazywał ośrodek katowicki.

Okres drugi zamyka się — według autora — w latach 1948—1955. Oparciem dla realizowanych wówczas form wymiany kulturalnej stał się układ o przyjaźni i pomocy wzajemnej między CSR i Polską z dn. 10 III 1947 r. Jak pisze Hierowski, okres ten „cehuje ujęcie współpracy kulturalnej w ścisłe rygory, tendencja do nadania jej form oficjalnych i niestety biurokratyzowanych, do poddania jej ścisłej kontroli czynnika administracyjnego”.

Po 1962 r. nastąpiło ożywienie we wzajemnej wymianie kulturalnej i literackiej między Polską i Czechosłowacją, ale i obecnie, zwłaszcza przyswajanie piśmiennictwa po obu stronach, realizowane jest na dość specyficznych zasadach. Jak podkreśla Hierowski

„od tego momentu literatura polska znalazła się w Czechosłowacji w pozycji dość trudnej z innego względu: musi skutecznie rywalizować z literaturą zachodnią, od której środowiska twórcze i czytelnicy czechosłowaccy byli przez kilkanaście lat, dłużej niż u nas, w dużej mierze odcięci. [...] Natomiast u nas zarysowała się sytuacja nieco odmienna: twórczość wielu młodych pisarzy czeskich i słowackich, rozwijająca się często pod silnym wpływem pisarzy zachodnioeuropejskich i amerykańskich, nie jest dla nas tak atrakcyjna i często przyjmowana bywa jako zjawisko wtórne”.

Pierwszy z kolejnych trzech podrozdziałów zajął się dokonanymi w powojennym dwudziestolecu przekładami klasyków literatury czeskiej i słowackiej. Hierowski podkreśla tu, że dorobek tych przekładów w porównaniu z okresem przedwojennym jest o wiele liczniejszy, udostępniono czytelnikowi polskiemu m.in. książki B. Němcovej, J. Nerudy, S. Čecha, A. Jiráska i in., jednak stwierdza, że „wykazuje on zbyt wiele poważnych luk, by można go uznać za wystarczający”. Dużo miejsca poświęcił tu także autor omawianej książki zagadnieniu, o którym była mowa wyżej, a mianowicie kwestiom niedostatecznej obustronnej informacji o sprawach kultury i literatury obu państw podkreślając, że poważne braki w tym zakresie wykazują nawet polonistyczne studia uniwersyteckie³.

Następny podrozdział podaje ciekawe i wręcz imponujące zestawienie, z którego wynika, iż w l. 1946—1964 ukazało się w Polsce 220 przekładów czeskiej i słowackiej literatury pięknej, w tym 189 pozycji literatury współczesnej, 52 prace reprezentują literaturę dla dzieci i młodzieży. Największe zainteresowanie budziła nadal twórczość K. Čapka i J. Haška. Obok tych pisarzy, którzy znani byli w okresie przedwojennym, przekładano i publikowano prace innych literatów należących do czołówki pisarskiej w Czechosłowacji jak: I. Olbracht, M. Majerová, M. Pujmanová, V. Řezáč, J. Fučík, J. Dřda, K. Schulz, L. Aškenazy, A. Luštig i in. Hierowski nie ogranicza się tu bynajmniej do wyliczenia tłumaczonych autorów, lecz podaje również krótkie charakterystyki ich twórczości, a nawet streszczenia utworów. Ubolewa on nad małą ilością przekładów poezji czeskiej, wśród których reprezentowani są jednak czołowi poeci tego kraju: Halas, Nezval, Seifert, Pilař i in. Rozważając kwestię przekładów literatury słowackiej Hierowski stwierdza znowu małą ich liczbę.

Kolejno autor omawianej książki zajął się omówieniem dramatów czeskich

³ Należy zwrócić uwagę, że zasłużoną w tej dziedzinie była katedra polono-bohemistyczna prof. dra Stefana Vrtela-Wierczyńskiego na UAM w Poznaniu.

i słowackich zrealizowanych na scenach polskich w latach 1945—1963. W okresie tym wystawiono ogółem w teatrach polskich 25 sztuk czeskich oraz 4 słowackie, które na 34 scenach miały ok. 80 premier. Reprezentowana tu była zarówno klasyka, jak i współczesna dramaturgia czesko-słowacka, a więc sztuki A. Jiráska, V. K. Klicpery, J. Zeyera, a także V. Káni, K. Čapka, J. Dřdy, P. Kohouta, V. Blažka, L. Aškenazego, P. Karvaša i in. Wobec faktu, że nie znalazły w Polsce uznania sztuki twórców tak cenionych w Czechosłowacji jak Voskovec, Werich, Aškenazy, Nezval i in. Hierowski zwraca uwagę, iż daje się tu wyraźnie zaznaczyć odmienną gustów teatralnych publiczności polskiej i czechosłowackiej, które to zjawisko wymaga głębszej analizy.

Istotną częścią książki jest 26-stronicowe *Zestawienie bibliograficzne*, potraktowane jako „uzupełnienie i dokumentacja pierwszej części pracy”. Na tę część książki Hierowskiego powinni zwrócić uwagę badacze zagadnień literatury czeskiej i słowackiej, slawiści i poloniści, a także wydawcy i tłumacze, wreszcie czytelnicy polscy, którzy uzyskać mogą wyczerpujące dane o przekładach i wydaniach literatury czechosłowackiej w Polsce w ostatnim dwudziestolecu.

Ogólnie więc stwierdzić możemy, że *Literatura czeska i słowacka w Polsce Ludowej (1945—1964)* Z. Hierowskiego spełnia wszystkie postulaty, jakie można wysunąć wobec podobnego opracowania. Poza przeglądem dorobku przekładów z literatury naszych sąsiadów dostarcza ona bowiem wielu informacji o dawniejszej i współczesnej literaturze Czechosłowacji, informacji dodajmy zadowolających pod każdym względem.

Tadeusz Seweryn Wróblewski

„HISTORICA” tom X. *Les sciences historiques en Tchécoslovaquie. Historical Sciences in Czechoslovakia, Historische Wissenschaften in der Tschechoslowakei*. Nakladatelství Československé Akademie VĚD, Praha 1965, 305 ss.

Z przytoczonego wyżej pełnego tytułu czasopisma wynika, iż prezentuje ono w językach zachodnioeuropejskich prace historyków czechosłowackich, dotyczące różnych dziedzin wiedzy historycznej z reguły najnowsze i najbardziej wartościowe, o czym można się było przekonać na podstawie dotąd wydanych tomów. Publikowanie tych prac w wersjach obcojęzycznych udostępnia je szerszemu gronu odbiorców zagranicznych. Stąd z uznaniem i zadowoleniem można oceniać kontynuowanie tej pożytecznej inicjatywy.

Dziesiąty z kolei tom „Historica” otwiera artykuł F. Grausa pt. *Powstanie średniowiecznych państw w Europie środkowej*. Praca ta przygotowana została na odbyty w 1965 r. XII Kongres Historyków w Wiedniu. W materiałach kongresowych ukazało się jedynie streszczenie jej tez. Tym cenniejsze jest zatem pełne ich rozwinięcie wraz z wyczerpującymi przypisami, które zajmując więcej niż połowę drukowanego tekstu artykułu, stanowią o jego dodatkowej wartości. Przypisy te obejmują bowiem najpełniejszą z dotychczasowych bibliografii tego bardzo obszernego i złożonego zagadnienia. W pierwszej części omawianej pracy autor ograniczył się tylko do zwrócenia uwagi na problemy, które wymagają jeszcze szczegółowych badań. Artykuł ukazał się w języku niemieckim.

W języku angielskim ukazał się kolejny, trzeci już na łamach „Historica”, artykuł J. Purša z zakresu historii czeskiego ruchu robotniczego. Tym razem omówiony został ruch robotniczy w krajach czeskich w ekspansywnej fazie rewo-